

Володіна Т. С.,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЗНЯТТЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ТРУДНОЩІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ З ЛІНГВІСТИКИ

Питання специфіки термінів, способів їх перекладу, а також труднощі, які виникають під час перекладу, завжди займали особливе місце у мовознавстві та перекладознавстві. У статті була зроблена спроба опису лексико-граматичних труднощів при перекладі німецькомовних наукових текстів з лінгвістики та запропоновані шляхи їх подолання для студентів, що навчаються перекладу.

Ключові слова: полілінгвізм, терміносистема, лінгвістичний термін, переклад, методологія перекладу.

Вопросы специфики терминов, способы их перевода, а также трудности, возникающие во время перевода, всегда занимали особое место в языкознании и переводоведении. В статье была сделана попытка описания лексико-грамматических трудностей при переводе немецких научных текстов по лингвистике и предложены пути их преодоления для студентов, изучающих перевод.

Ключевые слова: полилингвизм, терминсистема, лингвистический термин, перевод, методология перевода.

The question of the specific character of terms, methods of their translation and difficulties which arise in the process of translation, has always taken special place in Linguistics and Translation Studies. In the article there was made an attempt to describe lexical and grammatical difficulties in translation of German scientific texts in Linguistics and there were offered ways of overcoming them for the students who learn to translate.

Key words: polylingualism, the system of terms, linguistic term, translation, translation methodology.

Народна мудрість говорить, що відсутність спільної мови послаблює силу людей. Переклад з однієї мови на іншу – це діяльність, у процесі якої перекладач осмислює мову іншої людини, сенс якої проходить через призму його світогляду, світовідчуття і світосприйняття, і потім передається реципієнту. Але перекладач при всій своїй майстерності не може точно передати інтонацію голосу, вигук, вираз обличчя мовця. Відсутність спільної мови ускладнює широке міжнародне співробітництво.

Науковцю, наприклад, непосильно знати всі мови світу, на яких йде потік інформації в цікавій для нього галузі знань, незважаючи на те, що існує такий різновид перекладу як переклад наукового тексту, який вимагає не тільки знання мови, а й знань предмета, про який йде мова, а також володіння термінологією, тобто потребує компетенції у відповідній галузі науки, у нашому випадку – лінгвістики в цілому, тому **актуальність** даної статті не підлягає сумніву. **Об'єктом** слугують лінгвістичні термінологічні одиниці німецької мови. **Предметом** статті є особливості функціонування лінгвістичних термінів сучасної німецької мови у науковому тексті. **Мета** дослідження полягає у визначенні методології перекладу даних лексичних одиниць та зняття лексичних, граматичних, стилістичних труднощів при перекладі на українську мову.

Останнім часом підвищився інтерес до багатомовності, яка стала нормою спілкування в багатьох країнах, нерозривною частиною життя народів. Питання полілінгвізму, перспективи його розвитку обговорюються на багатьох науково-практичних конференціях. Саме полілінгвізм розглядається зараз як компонент економічної культури, володіння іноземними мовами як двигун кар'єри, необхідний більшості людей для спілкування, листування, читання фахової літератури тощо. Багато вчених вважають, що полілінгвізм зможе забезпечити широкий спектр взаємодії та взаємоприсвоєння досягнень людства [9], користування більш потужною культурною спадщиною всіх цивілізацій. Іншими словами, і пошук спільної мови, і досягнення умов полілінгвізму стають невід'ємною складовою нашого повсякденного життя. Однак ми змушені відкинути всі ілюзії і визнати, що якщо це й відбудеться, то в неозорому майбутньому. Сьогоднішній день диктує свої вимоги, а саме – навчати молодих фахівців розуміння наукових текстів (з лінгвістики) і володінню перекладом цих текстів. Переклад з однієї мови на іншу все ще залишається на сучасному етапі найважливішим фактором не тільки зближення народів, проміжною ланкою, особливим «каналом» спілкування між людьми, але й є необхідним компонентом у сфері професійної діяльності фахівця, потужним «мостом», що дозволяє спеціалісту бути в курсі будь-яких наукових відкриттів.

Питання специфіки термінів, способів їх перекладу, а також труднощі, які виникають під час перекладу, завжди займали особливе місце у мовознавстві. Його розглядали у своїх працях з теорії перекладу В. М. Комісаров, Я. І. Рецкер, І. В. Арнольд, О. О. Реформатський та інші науковці [4; 7; 8]. На сьогодні у термінознавстві виділяють низку самостійних напрямів дослідження [6]. У першу чергу можна виділити *теоретичне термінознавство*, яке вивчає закономірності розвитку та живання спеціальної лексики і засноване на ньому *прикладне термінознавство*, яке розробляє практичні принципи і рекомендації щодо ліквідації недоліків термінів та термінологій, а також щодо їхнього опису, оцінки, редагування, сталості, створення, перекладу та використання. Ці питання є об'єктом зростаючої уваги сучасних вчених.

Маючи складну внутрішню семантичну структуру, термін є єдиною самостійною одиницею найменування. Згідно з трактуванням В. М. Овчаренка, *термін* – це одиниця якої-небудь конкретної природної або штучної мови (слово, словосполучення, абрєвіатура, символ, сполучення слова й букв-символів, сполучення слова й цифр-символів), що має в результаті стихійно сформованої або особливої свідомої колективної домовленості спеціальне термінологічне значення, що може бути виражено або в словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому вигляді й досить точно й повно відображає основні, істотні на певному рівні розвитку науки й техніки ознаки відповідного поняття. Термін – слово, яке обов'язково співвідноситься з певною одиницею

відповідної логіко-понятійної системи в плані змісту [6, с. 41-42]. У науковому терміні дане найбільш точно, концентроване й ощадливе визначення наукового поняття. Представник західнонімецької термінологічної школи В. Віллс, аналізуючи особливості мови науки, відзначає, що «професійна мова бере свою функціональну релевантність, свою комунікативну енергію зі своєї нормативності, з однозначного співвідношення між понятійною сутністю і мовною реалізацією».

Труднощі, що виникають при перекладі науково-гуманітарних і особливо лінгвістичних термінів у науковому тексті, поширюються не тільки на всі рівні мови (зокрема, лексичні, синтаксичні), а й на понятійний рівень.

Перша складність, на яку наражається перекладач (викладач) – це слабка шкільна підготовка не тільки з іноземної мови, а й загальноосвітня взагалі, і вкрай погані знання рідної української мови, адже вивчення іноземної мови не обходиться без опори на рідну мову. Зняття цієї проблеми є додатковим «*навантаженням*» для перекладача (викладача), якому доводиться заповнювати прогалини шкільної освіти студентів, щоб виконати соціальне замовлення з підготовки фахівця. Як показує практика, саме незнання «азів» граматики викликає значні труднощі в оволодінні іноземною мовою, є джерелом численних помилок, як в усній, так і в письмовій мові.

Для німецької мови характерна так звана рамкова конструкція, в якій строго фіксується порядок слів, зміни якого несуть певні зміни при перекладі. Це стосується в першу чергу зміни розташування присудка в підрядних реченнях. З'являється необхідність пояснювати, чому слід «*бачити*» все речення в цілому, перш ніж починати переклад. По-перше, в українській мові такої структури немає, і це викликає у студентів труднощі, так як даний факт виявляється незрозумілим і незвичним, по-друге, роз'ясненню підлягає і те, що дієслово керує відмінками інших членів речення і від його перекладу залежить правильний розподіл взаємозв'язків всього висловлювання.

Синтаксис німецької та української мови має деякі подібності. Рівним чином це стосується і пунктуації. При перекладі наукових текстів з німецької мови на українську пунктуація надає істотну допомогу, яку повністю ігнорують студенти в силу відсутності їх знань як у сфері синтаксису, так і пунктуації рідної мови. *Труднощі*, що з'являються при цьому полягають у тому, що доводиться «*ламати*» стереотип «*лінійного*» перекладу, тобто послідовного перекладу *слово за словом*, що неприйнятно для структури німецького речення. Необхідно постійно звертати увагу студентів на те, в якому зв'язку стоїть кома, що відокремлено при цьому і в якій послідовності слід перекладати, щоб речення набуло не тільки сенсу, а й відповідало нормам рідної мови. Особливою перешкодою при перекладі є поширені означення в німецькій науковій мові, що є відповідником українським дієприкметниковим та дієприслівниковим зворотам. Саме тут необхідно враховувати той факт, що не можна перекладати *слово за словом*, а доводиться робити «*стрибки*» по реченню, знайти означальне слово і дати правильний переклад всього звороту. Тому переклад «*з листа*» містить в собі труднощі в тому, що необхідно охопити спочатку все речення, щоб зробити якісний переклад [3].

Науковий текст німецькою мовою наділений великою кількістю інфінітивних конструкцій, які відсутні в українській мові. При перекладі таких конструкцій використовуються найчастіше дієприслівникові звороти, якими студенти спеціальних вузів також володіють недосконало. Таких невідповідностей існує багато, і є необхідність вказувати на них і ретельно над ними працювати при навчанні студентів-перекладачів, які будуть працювати з науковими текстами. *Третя складність* при перекладі лінгвістичних термінів у наукових текстах пов'язана з правильним вибором лексичних одиниць, термінів з відповідної спеціальності. Проблема полягає в тому, що студенти молодших курсів ще мало розбираються у своєму предметі, оскільки вивчення іноземної мови припадає на перші 3-4 семестри, коли спеціальні дисципліни ще недостатньо вивчаються, по-друге, на вивчення іноземної мови відводиться катастрофічно мала кількість годин, хоча програма вузівського навчання іноземної мови вимагає від студентів-перекладачів навичок володіння читанням та перекладом текстів за фахом без використання словників. Багатозначність термінів рідко призводить студентів в замішання, так як їх не навчали у школі, як слід правильно користуватися словником та як відбувається вибір потрібного еквівалента. Як правило, студент навіть не замислюється над тим, яке значення підходить для перекладу того чи іншого терміна. Він обирає *перше* значення слова з безлічі запропонованих лексичних одиниць і використовує його при перекладі, що часом вкрай спотворює весь зміст тексту, а особливо наукового. Для зняття цих труднощів проводиться ретельна робота з роз'яснення вибору відповідного еквівалента, а також необхідності вчитатися в текст, з'ясувати, розібратися, про що йдеться, щоб зважитися на відбір відповідного значення. Отже, виникає наступна *складність*, яка пов'язана з розумінням сенсу тексту, розумінням, яке має багаторівневий характер.

По-перше, це передача готових смислових структур і значень (декодування і закодованість тексту) – лінгвістичне розуміння, тобто засвоєння сенсу і значень мовних виразів. *По-друге*, завданням при навчанні перекладу текстів за фахом стає, таким чином, направляти студентів прагнути зрозуміти суть викладеного матеріалу, співвідносячи його з певної предметною та суспільною ситуацією, в якій створюється іншомовний текст. *По-третє*, приступаючи до перекладу певного наукового тексту, студента необхідно зорієнтувати на те, щоб автор тексту йому був знайомий, щодо його поглядів та наукових пошуків. Іншими словами, при перекладі наукових текстів необхідно направляти студентів сприймати текст в цілому, вникати в першу чергу у зміст, а не у форму. Проблема розуміння займає центральне місце не тільки у філологічній, а й у філософській герменевтиці, яка, на думку вчених, зможе послужити створенню «*Пролегомени*» до майбутньої філософської теорії перекладу. Багатьма вченими підкреслюється необхідність перегляду ключових положень лінгвістики перекладу, так як вони пов'язані з ідеєю еквівалентності і з тим, що першооснова процесу перекладу носить мовний характер. При цьому акцентується, що лінгвістична парадигма вивчення перекладу не враховує культурних та герменевтичних аспектів перекладу. Таким чином, перекладацька проблематика не зникає, а зростає і потребує нових осмислень і вивчень.

Література:

1. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение: учеб. пособие. – Филология / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Академия, 2008. – 304 с.
2. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу: підручник для вищих навч. закладів / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
3. Коляда Н. А. Снятие трудностей при переводе научных текстов. Режим доступа к статье: http://www.confcontact.com/2012_03_15/fi3_kolyada.php
4. Комиссаров Н. В. Основы методики обучения переводу / Н. В. Комиссаров. – М. : Рема, 1977. – 110 с.
5. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учеб. пособие для студентов переводческих факультетов вузов / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
6. Овчаренко В. М. Термины, аналитическое наименование и номинативное определение / В.М. Овчаренко // Современные проблемы терминологии в науке и технике. – М. : Высшая школа, 1969. – С. 91-121.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Р. Валент, 2010. – 244 с.
8. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. Вопросы терминологии / А. А. Реформатский. – М. : Изд-во Академии наук, 2000. – 192 с.
9. Черничкина Е. К. Парадигмальность проблемы билингвизма. Режим доступа к статье: <http://www.lingvomaster.ru/files/206.pdf>